

NÉMETH ISTVÁN:

Kis oktanok

(elbeszélés)

Csak napsugár van, meg kacagás...

Mi lehet más nyáron? És mi lehet más négy-hétéves gyereknél? Igaz, néha hirtelen borul, dörög és hull a zápor, de a másik pillanatban már úgy ragyog a nap, mint az édesanya arca, mikor pólyás pöttömére pillant. Kint heves, küzdelmes nyár van. Az egész határban dől a búzarend és dől a verejték. Ebből az utcából mindenki a mezőn szorgoskodik, csak a gyerekek maradtak itthon házörzönök, meg a két vénasszony: Jola néni és Mári néni.

Jola néni zsarnok. Kövér; lábai alig bírják roppant, hájas testét. Ugyetlenül, tötyögösen jár, mint valami hizott kacsa. Vékony, sipitós hangjára még ma is összerándul szegény András bácsi; ő senki volt házasságuk egész idején, gyenge ember volt szegény, kuss volt neki mindig. Jola néni bedugja orrát a tiszta szobába:

— Má' megin'... Hun ez a vín dög? Hajja kee! Kee má' megin' bent pipá't! Kiteszem a vackát az ólba, ott oszt pipáhat kedvire.

András bácsi elfüledi a dolgot, mert ments isten tromfolni azzal a sziszegő boszorkánnyal. Akkor kellett volna jól pofonverni, mikor összekerültek. De most már... Áh! — legyint lennendően sovány kezével, és megkeseredik a jóízű pipafüst is a szájában.

Mári néni egészen más asszony. Olyan mint egy ijedt madárka. Kis, görbe, tőpörödött asszony, mint egy régi-régi, előrebukó nádkuliba. Mári néni, bizony, tartott az urától, reszketett tőle, mégis nagyon szerette, úgy elsiratta, mikor temették! Még ma is, esténként, ha eszébe jut, csöndesen sirdogálni kezd. Alázatos, jólelkű asszony.

Mikor szegény megboldogult Antal bácsi szombat esténként hazajött a munkából, leült az asztalhoz és odadörögte feleségének:

— Mári, ereggy, hozz pálínkát!

Akkor Mári néni már fogta is a butykost, mert tudta, hogy Antal bácsi másodszor már üt...

— Jaj, de hol vannak a gyerekek?! Itt vannak, most bújnak ki Bacsóéktól. Vannak jócskán s ahogy az utcára lépnek, az egyik ugrándozik és rivalkodik:

— Ki hum? Ki hum?

Józsának hívják ezt a kis, kékszemű fiút. Botond unokája talán. Korához mérten is törpe; rugékony, mint az acél, lábai görbék, rövidek és erősek; lenszín haja a fülére és nyakába lóg. Fúrge és futni legjobban tud pajtsái közül.

Mégse ő a főtekinély. A hatalmat egy nyolcéves, vézna, de erélyes fiú gyakorolja. Amúgy is keskeny szájaszéle teljesen eltűnik, ha valami rendtelenséget vesz észre a csapatban. Nagy, szürke szemét összevonja:

— Józsi! ne ordícs...

— Ki hum? Ki hum?

— Jóska! — s már legyintené is nyakon Anti, a vezér, de Józsi ügyesen kisiklik az ütés elől, s el is hallgat.

— Majd olvasok — kezdi Anti hatalomérzettől emelt hangon. — Ettől a saroktól amaddig a sarokig lehet bújni. Házakhó nem szabad bemenni, aki bemén, az lesz a humó! Értitek? No. Egyedem begyedem tengertánc, hajdú

sógor mit kívánsz, nem kívánok egyebet, csak egy ka-raj ke-nye-ret. Pali, te vagy a humó!

— Humó! humó! humó! — ingerelték az ötéves Palit és az ujjukkal feléje bökdöstek.

Pali a nagy eperfánál maradt, tenyerébe temette arcát, a többiek pedig ahányan voltak, annyifelé szaladtak.

— Lehet?

— Hó még nem!

Várt egy kicsit, aztán:

— Méeék!

Anti csak a nagy eperfa mögé állt, s mikor a humó arrébb lépett — Anti hosszú karjával átnyalábolta a fát és diadalmasan ordította:

— Pitypalattypalkó Pali!

Pali megrettent, de aztán indult keresni a többit. A játék eleje nem valami izgalmas, a kislányokat előre is engedi a humó, hadd örüljenek, hanem az utolsó, az aztán veszélyes! Annak ha sikerül beelőzni a humót, akkor humhat újból, mert az utolsó kíváltja az egészet. Lopakodva ment, állandóan tekintetget. Akik már a fa alatt voltak, visszafojtott izgalommal várták az eredményt. Már jól eltávolodott a vastag eperfától, mikor nem messze tőle: zsupsz, ugrott le egyik fáról a Sanyi, akit Sobrinak ismer az egész utca. Nekiiramodtak mind a ketten. A fa alatt ordítottak és biztatták Sobrit, hogy jobban szaladjon. Egymás mellett futott a két versenyző, karjaikat már előre is nyújtották, hogy mihamarabb elérhessék a fát. Egyszerre vágódtak neki a vastag eperfának s lihegve, gyorsan, egyszerre kimondták a pitypalattypalkót.

— Te vagy, Sobri! — mondta fuldokolva Pali.

— Honne, én előbb hozzáértem!

— Pali hum megin — örültek a többiek.

— Nem vagyok, én hamarabb is mondtam!

— Dehogy mondtad hamarabb — kiabált Anti — nem mondtad te hamarabb. Humj!

— Nem humok! Humjon a Sobri.

— Nem humsz?

— Nem!

— Ne, ha nem humsz — s Anti bekapta a szájaszélit és jól pofonteretette Palit.

Pali bömbölt és a játék elromlott.

Az ilyen összetűzés jó ürügy a szétválásra. Mit is akarnak örökké ezek a kis nyüvesek a nagyok sarkában. Anti, Sobri és Feri átadja a házörző tisztséget a kicsiknek és aztán már egész nap szabadok. Egy-két pofonnal az ellenkező, nyivákoló kicsiket el lehet hallgattatni. Ők mennek barangolni, meg madarászni, a kicsik meg ügyeljenek itthon a jószágra és a házra. De a nagyok alig fordulnak el a sarkon, már Józsiék is azon tanakodnak, hogy mit lehetne csinálni. Vagy mennek ki a kocsit közepére poroskodni, egymás szemibe, szájába port dobálni, — vagy pedig mennek a disznófürdőbe egy kicsit lubickolni. Aztán hozzák háza magukon a sarat és a sok sebet. Itthon meg jól elnászpágojják őket Antiék, hogy hogy merik itthagyni a házat, és az apák is, hogy hol a ménkübe sározták be magukat, mint a disznó. De mit ér nekik a verés, másnap már megint úgy csinálják, mint tegnap és nevetnek és futnak a végtelen szabadságba és a tátongó veszedelem elé.

* * *

Esteledett már, a fák üstökét horzsolta a nap és vörös láng fénylett a nyugatra pislogó ablakszemekben. Terikéék, a pufók, szöske kislányék házuk előtt megjelent egy »ördöglápe«, ami így naplementétájt, nyárvégen mindig megjelenik és fűrgén kering, kering a játszadozó gyerekek feje felett. Incselkedik, játszik a gyerekekkel. Leszáll a földre, hogy fogjatok meg, no! Józsi olyan óvatosan tud felé közeledni, akár egy macska, de mikor már hirtelen összekapja a két ujját, hogy hopp, megvagy! — akkorra már a lepke a magasban ficánkol. Egyiküknek se sikerült megfogni sose.

Az udvarokban a baromfi veszett lármaival követelte a vacsorát. Disznósvitás és itt-ott egy éhes tehén elnyújtott bőgése zavarta az elülni kívánczó esti csendet. De a nagyobb fiúk nem jöttek elő etetni.

Ehethétkük volt már ezeknek a kis oktanoknak is. Így, üres hassal, nem ízlik a játék se. Kutyorogtak az eperfa alatt és tekintettek jobbra-balra, hogy melyük sarkon tűnnek már föl az Antiék. Egyszer Józsi szinte fölkiáltott:

— Ki szereti a süttkukoricát?!

— Én is, én is — mondják egyszerre mind a négyen: Pali, Laci, Terike és a selypes Irénke.

— Süssünk!

— Hogy?

— Nekünk van a kerbe három — mondta Józsi, s csak úgy ragyog a szeme.

— Juj, Józsi, eccé édesanyám isz szütött, de jó vót!

— Irén, te ne beszélj! Meg ne merd mondani senkinek... Csak akkó kapsz egy kicsit a hegyibű, ha tudod mondani, hogy rö. Mondd rö.

— Jö...

— Nem jö, hanem rö!

— Jö, no!

— Há, nem tuggya — nevette Terike és tapsolt. — Ügy-e, én kapok, Józsi?

— Kapsz, de hun a gyufa?

— Gyufa? Gyufa a zsebbe van. Fönt a fán, bent az udvarba, a Sobri nadrágzsebbe — mondta örömmel a cingár Laci.

Laci már nyargalt is befelé. Fölmászott a fára és kivette a zsebből, a Sobri nadrágzsebből a gyufát. Sobrinál mindig van gyufa; lehet, már cigarettázik is. Egyszer az apja is meggyanúsította. Azt mondta, ha észreveszi, tonkába üti a cigarettát, a kezit meg letöri, ha gyufához mer nyúlni. A nagyok a nadrágot meg azért rakták a fára, mert valahova biztosan lopni mentek és ilyes helyre legjobb csak félmeztelen, gatyában menni. Így, ha meg is fogják őket, nem vehetik el tőlük az inget, se a nadrágot.

Laci csörgetve és viháncolva hozta ki a gyufát és mindnyájan bemenetek Józsiékhoz.

Az udvar végén kis kazal tavalyi szalma roskadozott. Egyik vége rányúlt az ólra, mert éppen az volt az ól teteje. A másik végében meg egy fekete kutya volt megkötve, rövid láncon. Szegény kutya oly nagy örömmel ugatott, hogy végre hozzák már a vacsoráját, meg iszonyatosan szomjas is volt már, mert vizet elfelejtettek neki adni máma a gyerekek. A süldő malac meg fölágaskodott a rozoga akolra, s rőfögve, visítva kérte a moslékot. De a gyerekek ügyet se vetettek semmire. Józsi kihozta a kertből a három cső kukoricát. Terike és Irénke lefejtették a selymes haját és izgulva nézték, hogy Józsi, Pali és Laci hogy rakják a tüzet a szalma végében...

— Majd én meggyujtom — kiáltott fel Pali, — én má gyujtottam sok gyufát, — avval letérdel a szalma mellé és elsercenti a gyufát. Nem sikerült, a láng nem kapott bele a szalmába.

— Adde, majd én — kutyorodott le Józsi. Sikerült. Beleharapott a láng a száraz szalmába s az ropogva égett.

— Hun a kukorica, ide vele! — kiabáltak a tüzmesterek, s a lányok kezéből kikapdosták a csöveket.

De a lángok most már fölcaptak, csípték az arcukat és elszántan legelészték a szalmakazal felé. Ők kipirultan a lángoktól és az izgalmas örömtől, semmire se ügyeltek, csak hosszú pálcákon fogatták a csöveket a parázsban.

Irénke fölkiáltott:

— Néé, hod éd a szalma!

— No Józsi, most kikapsz — tette hozzá kétségbeesetten Terike.

A gyerekek fölgrááltak. A láncrakötött kutya szűkölt és vonított. Úgy vonított, hogy Józsi jobban megijedt ettől, mint a szalmaégestől. Már sírt is.

— Jaj, édes Bundáskám, ne vonyiccs, Bundáskám, jaj. Szalaggyunk, gyerekek. Úgy-e nem mondjátok meg édesapámnak, mer kicsavarja a nyakam. Irénkém, te se mondd meg úgy-e?

Kiszaladtak az utcára.

— Én megyek, Józsi, haza! — mondták halálra ijedve Pali és Laci is, — mer gyűnnek apáék, oszt kikapunk.

— Mink is gyűrünk, Irénkém, — fogta meg Teri Irénke kezét, és sírva szaladtak hazafelé.

— Ne hagyjatok itt, megég a Bundásom, ne hagyjatok itt! — könyörgött kétségbeesetten Józsi.

De azok csak elfutottak. Józsi meg bement az udvarba, szaladgált, jajgatott, sírt meg ordított.

A lángok már fönt lobogtak az ól tetején, a Bundás sírt, mint egy ember, de már a füstől nem lehetett látni. A malac kegyetlenül zörgött az akolban, és visított, Józsika úgy érezte, hogy ez a visítás darabokra metéli a szívét. A szalma ropogott és olyan veszettül csapkodtak a lángok, hogy Józsikát kiverte a verejték. A kutya elhallgatott. Józsika szaladt a kút felé, belenézett, sírt, jajgatott és a rováson áttette egyik lábát.

— Te gyerek! — kocogott be a kapun a kövér Jola néni — nem mész, még beleugrik! Gyűssz ki mingyá a kútbú, mer agyonváglak! — ekkorra már oda is ért és kirántotta az elszánt Józsikát.

— Micsinált! No, apád kitekeri a nyakad, fölgyúccsátok a házat?! Na megájj! Szegény disznó, jaj istenem, hallok, hogy visít, te döglénivaló! — s már szaladt is az ól felé, hogy kiengedje a disznót, de a lángoktól meg se lehetett közelíteni az aklot, és szegény disznó is éppen most elhallgatott.

Szaladt a kúthoz, fölráncigált egy vödör vizet és a tűzbe lódította. Korholta Józsit, ezerfelé kapkodott, kitérőgött ügyetlen kacsajárással az utcára és elkialtotta magát:

— Mááááii!

Aztán besietett, még egy vödörrel a tűzre locsolt, pofonvágta Józsikát és fuldokolva, kimerülten a tornác szélére roskadt.

Besurran Mári néni, mint egy árnyék. Összecsapja a tenyerét — szent-ségesisten! — megmerevedik és sír.

Tele balsejtelemmel rohant haza az apa. Kivágja a kiskaput, csak úgy recseg.

— Mi van itt?! A jézumát, micsinátok keetek?!

— A Jóska, a Jóska, — mutat Jola néni a féligholt Józsiára.

— Te! A körmöd krisztumát, döglénivaló büdös kölköknek. Fölgyujtod a házat! Megpörkölöd a kutyat! A zanyádnak azt a — s megragadja Józsi két karját — ott égj meg te is! — magasra lódítja, Józsi visít. Mári néni elkapja a hirtelen levegőbe lendülő Józsi lábát és könyörög, hogy: János, az isten szent szerelmére, ne bándd, elege van ennek má így is.

János a földre ereszti. Az udvar tele van már hazaérkezett parasztokkal, Józsi édesanyja is itt törölgeti már a szemét, és fut ide, fut oda, nem találja a helyét. A tűz hamvadozik, a megégett disznó és kutya összepöndörödvé heverésznek, feketén és ijesztően. János leoldja a kútról a kötelet, jobb kezébe veszi, a ballal pedig megragadja Józsika karját, és adj neki! Abriktolja, mint a répát.

— Jaj, édesapám, ne bántson, ne bántson, inkább a kútba ugrok!

— Majd adok én neked kutat!

Józsi már a földön fetrengett és vonított, mint akit nyúznak, mikor apja végre abbahagyta a verést.

— Büdös kölke — lihegte János magából kikelve — köll neked gyufa? A beled taposom ki, ha még egyszer ilyet csinálsz!

Szegény Józsi, csak bent az ágyban, a dunna alatt tért magához. Egész testében remegett, didergett és vacogott. A házajtó félig nyitva. A konyhában lámpa ég és a halvány fény bekúszik a szobába. Olyan ijesztővé keveredett minden. De most nem ettől félt Józsi. Máskor pedig mindig riadozik, hogy a szekrény mögül valami borzasfejű, nagytenyerű alak előjön. Most csak nézi a fényt és árnyékat. Nem fél tőle, mégis remeg, remeg.

— De hunnan vette hát a gyufát, fene a körme erít, — hallja a konyhából édesanyja hangját.

— Mindegy akárhunnan vette, az má megvan. Hónap viszed, oszt slussz! — mondja az apja keményen.

— Vigye a görcs! Mondd csak, mit adok rá? Tán meztelen viszem? Majd bent marad a fenekim, nem kólézik a zuccán örökké... Nem is hiszem,

hogy nem azok a nagy kankölkök atták neki a gyufát... Meg a jószágot itt lehet magára hanni? Se vize, se semmije egész nap. Ugyan mennyi má avva a gyerekekothonodda, mer bizonyisten, ha eccé fölharagítasz, úgy elme-
gyek, hogy élhettek mindketten ahogy tuttok...

— Nézd, nyitva van a kapu, má mehecc is! Nem foglak meg, ne féj! Még tán én vagyok az oka, hogy a rohadt kölköd fölgyútotta a szalmát?!

— Épp a te kölköd, mer má pici korába is éppen olyan cuflás, mint az apja.

— Jó van! A szencsigit neki, ki parancsol itt, én vagy te?! — vesztette el végkép türelmét az ember és akkorát csapott az asztalra, hogy a lámpa cilindre ledől és darabokra tört. Józsina a hideg futott végig és beljebb bújt a dunna alá. — Ha eccé aszondom, hogy viszed, akkó viszed! Értetted?!... A kúcsot meg átadod Mári néninek, az maj megetet, meg vizet is ad a jószágnak, — tette hozzá higgadtan.

Józsika dermedezett a dunna alatt. Hova akarja őt vitetni az édesapja? Gyerekekothonba? Jaj, miért is akart ő kukoricát sütni? De a Laci az oka, mert ha nem hozza a gyufát, akkor nem égett volna meg a Bundás, az a szalma. Akkor biztos nem akarnák őt sem vinni sehová. Édes jézuskám, csak most ne vigyenek el, többet sosem fogom meg a gyufát, száradjon le az ujjam, ha megfogom!

Lassan elszenderedett és azt álmodta, hogy valami nagy ég, de ő örült a tűznek és nevetett.

* * *

Fehér minden, mint a leesett hó. Meg olyan úriszagú... A nénik fehér ruhában, meg olyan szagosak azok is... A kezük puha és meleg és nem olyan gorombán rángatnak, hanem szépen. Ez a sok gyerek itt!... Ennyit még sose látott egy rakáson. Egyik sem néz rá, hanem mind labdázik, és olyan kényesek, meg urak, mert szép ruhájuk van... Ő elmegy innen, mert otthon szabad szaladni és otthon mindenkit ismer. Elmegy, mert édesanyja úgysem jön vissza érte, hiába mondta ő, hogy kisfiam jó legyel, estére jövök érte... Nem jön az, csak mindig mondja, télen is mindig mondta, hogy kis faklumpát vesz, oszt mégse vett, csak mondta, mondta, és egyszer tavasz lett. De édesanyám, én innen el akarok menni, mert itt nagyon rossz, inkább otthon sosem megyek az utcára, meg nagyon jó gyerek leszek, édesanyám, csak innen elmegyek!...

Szeme tele lett könnyel, a játszadozó gyerekek összefolytak előtte, szája elgörcbült. Már csuklott a sírástól, mikor fölébe hajolt egy szagos néni: — Hát te sírsz Józsikám? Ne sírjál, nézd, kinevetnek a gyerekek. Ugyan, Józsikám, hát gyere játszani. Nézd, itt a labda! Nézd, mekkorát ugrik.

Józsikis tenyerébe tetette arcát, de tovább csuklott a sírástól, pedig nem akart ő már sírni. Szégyelte, de nem bírta megállítani a sírást, mert úgy csuklott.

— Én még h-h-haza...

— Persze, haza mész, Józsika, csak előbb játszatok szépen, nézd, milyen sok kis pajtás van itt! Aki teremti, csak nem sír ilyen nagy fiú, már katona leszel. Ráülpsz a hintalóra? Nyergeld meg a lovacskát! Gyere, megnyergeled.

Józsikis húzatta magát, nem akart menni, szepegett, szívta az orrát és takargatta az arcát, hogy ne lássák azok a gyerekek, hogy ő sír.

— No, Józsika! Vagy kérsz egy darab vajaskenyeret?... Feri, hozzád egy darab vajaskenyeret!

— Te is Józsikis vagy? — állt eléje egy hozzá hasonló, eleven kisfiú, — én is Józsika vagyok. Nézd, milyen szép labdam van, e! Piros, meg puha, oszt ugrik. Föl, egészen föl. Eccé én is ritam, mikó idevezetett édesanya, de most má nem rílok, mer itt lehet még hintázni is.

Lassan lelket vertek Józsikába. Es mikor egyik fiú leesett a hintáról, kacagott is, mindenről megfeledkezve, jóízűen kacagott.

Eljött az este és eljött érte az édesanyja is. A második nap már könnyebb volt. Ő is tudott már lovagolni, hintázni, meg bent-a-bárány-kint-a-fankas-t, és a többi játékot. Akadtak már pajtásai is, a kis Józsikis druszája, meg a Feri, kikkel legszívesebben játszadozott. Olyan hirtelen elszaladtak

most már a napok. Alig vezette be reggel az édesanyja, már este is van. Jobb lenne, idejönne az édesanyja is, édesapja is, és sose kellene hazamenni.

A poros kocsiutakat, a mocskos disznófürdető gödröket és a régi pajtásokat lassan fedelni kezdte Józsika. Már nem is kellett reggelenként elvezetnie az édesanyjának. Maga ment és jött, fehér nadrágban, fehér ingecskében, és kis táska a kezében. Laci, Jani, Gizike és Irénke anyja irigy szemeket vetettek mindig a tiszta, egyre gömbölyödő és pirosodó arccal hazatérő Józsikára.

— A koszos urat nevel a fiábú, — mondogatták.

— Nem tudja az még az orrát sem megtörölni, nem hogy úr legyen.

— Nemhogy másra rakná az apja is a píz, nem ilyen hiábavalóságokra kidobáni.

— Úgy hallottam, tán nem is köll ott fizetni.

— Má ugyan ne mondd, csak pízbe kerül az ilyesmi, meg mindennap tisztába öltöztetni, meg izé, meg megintem...

A kicsik hallották az ilyen beszédeket otthon, és egy este kilesték Józsikát, mikor ment hazafelé.

— Úr letté? — állt elébe Jani és megrántotta rajta az inget.

— Hö, úr letté? — lökött rajta Laci is.

— Ne lökdölödzetek, nem lettem én úr. Nem is leszek úr, mer azok olyan szagosak, hogy no, de nagyon jó nénik... Elmeséljem, milyen játékaink vannak az otthonban?

— Olyan guriga biztos nincs, mint az enyim.

— Van ott, Jani! Meg még hinta is van.

— Majd köttetek apámma a fára, oszt nekem is lesz.

— De ott van ám faló is.

— Faló? — ámuldozott Jani.

— Az ám, oszt úgy nyergelünk rajta, mint a villám!

— Nekem is rá szabanna úni?

— Nekem is, Józsi? — meresztette ki nagy kék szemeit Laci is.

— Rá ám, csak mongyátok meg anyátoknak, hogy vezessen el benneteket, estére meg majd visszagyün értetek.

Tovább nem lehetett bírni a gyerekekkel. El akartak menni az otthonba és megnyergelni a falóvat. Az anyák szívesen bele is egyeztek ebbe, egyik sem akarta, hogy a másik fia külön legyen, mint az övé. A nagyobb gyerekeket meg kint a mezőn befogták könnyebb munkára. Itt a kukoricatörés, hát lassan-lassan eltergethetnek már azok a kamaszok. Meg szarát is vághatnak már. A kulcsok pedig Mária nénihez, a szelíd, ijedős öregasszonyhoz kerültek, ő vigyázott a házakra, és ő öntött vizet a baromfinak. Így egy kis keresethez jutott ő is szegény, mert mindenki vett neki egyet-mást, ha már ügyel a házra, meg gondozza a jószágot. Jola nénival, a terpe öregasszonnyal kint ülnek az utcán; Jola néni fokhagymát fon szép varkocsba. Mária néni pedig a száraz borsót fejtegeti a kötényébe és ügyel a házak felé, amiket reábiztak.

Szelíd, koraósi nap van, a villanydrótnban megakadt egy ökörnyál és ezüstösen csillog a napfényben.

A gyermekotthonban harsog a jókedv. Ott nyoma sincs az ősznek, ott üde és letörhetetlen tavasz van. Ott nyoma sincs a fullasztó nagy pornak, a disznófürdető, fertőző pocsolójának. Ott hóféhér tisztaság van, napsugár és egészséges, tisztacsengésű, jóízű gyermekzsivaj.

Kishegyes, 1950 augusztus 5-én.